

Új Magyar Tájszótár

Első kötet (A—D). Készült a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében. Főszerkesztő: B. LŐRINCZY ÉVA, szerkesztő: HOSSZÚ FERENC, főmunkatársak: KOVÁCS TERÉZ, S. MEGGYES KLÁRA. Írták: Balogh Éva Rózsa, Balogh Lajos, Bolla József, Fiers Márta, Hosszú Ferenc, R. Hutás Magdolna, Kiss Csilla, Kovács Teréz, B. Lőrinczy Éva, S. Meggyes Klára, Cs. Nagy Lajos, R. Rostás Mária, Villó Ildikó. Budapest, 1979., Akadémiai Kiadó, 1053 l.

Az Új Magyar Tájszótárról intézetünk évkönyvében nehéz elfogultság és elfogódottság nélkül írni. Hiszen itt, intézetünk falai között fogant meg a mű koncepciója felejthetetlen mesterünk, Bárczi Géza fejében, itt indult el a gyakorlati munka, az évtizedes adatgyűjtés, cédulázás közösséggé kovácsoló erejével. Évkönyvünk első kötetében jelent meg az első részletes tudósítás a munkáról 1951-ben éppen a mostani főszerkesztő tollából (MNyj. I, 156—64), majd újabb híradások a munkálatok alakulásáról (KERESZTES KÁLMÁN: i. m. II, 181—2; K. K.: uo. III, 196), nálunk jelent meg a szótár gyűjtési utasítása P. Hídvégi Andrea megfogalmazásában (V, 167—73), bennünket tisztelt meg a főszerkesztő a szótár szerkesztési elveinek, arculatának és szócikkmutatójának közreadásával (XX, 15—28, 29—51), mi őriztük az első kötet megjelenéséig a több mint 600 000 szócédula másodpéldányát a források szerint kötegelve arra az esetre, ha valami baj érné az első példányok állományát.

A tájszótár munkálatainak nem kis szerepe volt az akkori hallgatóság intézetünkhöz kapcsolásában, az „intézeti tagság” — mai kifejezéssel a tudományos diákkör — kiválogatódásában, a nyelvészeti munka iránti érdeklődés felkeltésében. Mai oktatógárdánk idősebbik fele úgy kezdte nyelvészeti pályafutását, hogy cédulázóként, ellenőrzőként vagy szervező, irányító munkatársként bekapcsolódott ebbe a tevékenységbe. Mi már akkor, az ötvenes évek elején vallottuk a ma annyit hangoztatott elvet, hogy tudományos utánpótlást nevelni legjobban a hallgatóságnak az aktív tudományos tevékenységbe való bekapcsolásával lehet. Talán már ez sem haszontalan tanulsága a szótár keletkezéstörténetének.

Hosszú volt az út, amíg a szócédulezás megkezdése után a harmadik évtized végén végre kezünkben tarthatjuk a négy kötetre tervezett nagy mű

első darabját, mintegy 28 000 szócikket. A késelem okát a főszerkesztő rövid — talán túlságosan is szükséges — előszava abban látja, hogy 1950 és 1970 között a szótár készítésének ügye csupán egy-két kutató feladata volt, mivel a Nyelvtudományi Intézet munkatársainak zöme más, nagy tervmunkákon dolgozott. Úgy érezzük, az első évtized adatgyűjtő munkája a néhány irányító és sok-sok cédulázó egyetemi hallgató jóvoltából megfelelő ütemű volt, hiszen éves átlagban több mint 60 000 cédula készült. A szócikkek megírására fordított harmadik évtized munkája is lendületes volt: talán az előszerkesztés közbülső időszakán lehetett volna tetemesen rövidíteni, ha azt már az adatgyűjtéssel párhuzamosan lehetővé tette volna az intézet munkaerőgazdálkodása.

A munkálatok elhúzódása mindig a veszéllyel jár, hogy a személyi változások és tudományfejlődési tendenciák módosulásai kikezdi az eredeti koncepciót, megkérdőjelezi korszerűségét, kiadásának hasznosságát. Ilyenféle mentegetődzés itt is kiérződik az előszóból, amikor arról esik szó, hogy a szótár lényegében Szinnyi József Magyar Tájszótárának folytatásaként „az 1890 és 1960 közé eső időszak nyomtatott és kézíratos, nyelvjárási és néprajzi természetű forrásaiban szétszórtan heverő, s így a tudomány számára szinte hozzáférhetetlen tájszóanyagot adja közre” (9). Véleményünk szerint megbocsáthatatlan vétek lett volna a cédulagyűjtemény kiadatlanul hagyása vagy valamilyen nyelvjárási szókincs-gyűjtéssel való további késleltetése, elodázása a megjelentetésnek.

Vitathatatlan tény, hogy a feldolgozott forrásanyag igen eltérő értékű: nemcsak a gyűjtők személyi különözéseiből eredően, hiszen a felölelt 70 esztendő óriási fejlődést hozott magában a nyelvjárástudományban is. Ez azonban csak azt jelenti, hogy a szótár hangtani jelenségek tekintetében nem irányadó, adatai ellenőrzésre szorulnak. A lexikális, szemantikai felhasználhatóság — hála a rendkívül alapos, körültekintő szerkesztői munkának — igen jónak ígérkezik.

Az is kétségtelen, hogy jól megválasztott kutatópontokon végrehajtott, azonos szempontú szógyűjtések mind a szókincs, mind egyéb grammatikai tekintetekben hasznos következtetésekre adtak volna módot. Azt a változatoságot azonban, amelyet a nagyszámú forrás földrajzi szóródása mutat, semmiféle célzott gyűjtés nem produkálhatta volna. A források tarkasága és földrajzi szóródása egyben a címszóanyag változatoságát is rendkívüli mértékben megnövelte: ha szeszélyes elosztásban és eltérő értékű fonetikai lejegyzésben is, de hihetetlenül sokszínű szókincs összegezését kapjuk kézhez, olyan figyelemfelkeltő adatokat, amelyeknek szükség esetén utánanyomozhatunk akár az élő nyelvjárásokban, akár nyelvtörténeti adattárainkban, akár íróink, költőink szókincsében is az értelmező szótárokon kívül.

Az előszó után a szótár használatához írt tájékoztató következik. Mivel nem teljes nyelvjárási szókincsről van szó, szükséges annak részletes elemzése,

hogy mit értsünk „tájszó” fogalmán. Megtudjuk, hogy a tulajdonképpeni tájszókön kívül milyen alaktani és jelentéstani sajátosságok alapján vettek még fel további szavakat, illetőleg szókapcsolatokat, frazeológiai egységeket. Rendkívül fontos tudnivaló itt, hogy az ÚMTsz. utalásszerűen tartalmazza féltucat regionális szótárunk tájszavait (FTsz., OrmSz., SzlavSz., SzegSz., SzamSz., CsángSz.), illetőleg A Magyar Nyelvjárások Atlaszának, VÉGH JÓZSEF „Őrségi és Hetési Nyelvatlasz”-ának, valamint a „Huszonöt lap Kolozsvár és vidéke népnyelvi térképéből” című munkának a tájszóanyagát is.

A tájszók rendkívüli hangtani és alaktani variációs lehetőségeit ismerve fontos tájékoztatást kapunk a közös vagy külön címszók alá sorolás szempontjairól, a köznyelvi címszó kikövetkeztetéséről olyan esetekben, amikor a szónak nincs normanyelvi megfelelője. A szócikkek felépítéséről nagyon is szükséges szólnia a szerkesztőnek, hiszen az adatok gazdag halmazát sokszor egy címszó alatt is a szófaji, jelentésbeli, hangalaki és ejtészváltozatok átgondolt, egységes rendjében kell közölni a szótár használóival. Nem kevésbé fontos a tájszó földrajzi lelőhelyének és az adat forrásának minél világosabb és rövidebb formában való jelzése. A terjedelmi okokból mérsékelten adagolt példamondatok, illetőleg a szólások, közmondások, szójárások stb. már a tájszók felhasználásának sajátos területeit, kötött formáit szemléltetik.

A szótár bevezető részeihez tartozik még az adatok forrásainak jegyzéke. A szócikkekben az adat lelőhelyére az itt található lista sorszámával és hozzá kapcsolódó lapszámmal utalnak. Kitűnőnek tartjuk ezt az eljárást, mert gazdaságos, a terjedelmet nem növeli nagy mértékben, mégis megadja a visszakeresés lehetőségét, beleértve az ellenőrizhetőséget is kétség esetére. Igaz, ez a visszakereshetőség kéziratok esetében akkor lenne igazán adva, ha a teljes kézirat anyag egy helyen állna rendelkezésre legalább másolatban.

A forrásjegyzék címlírásából arra is lehet következtetni, hogy nyomtatott vagy kéziratos munkáról van-e szó. Sajnos, ez a szócikkek olvasásakor nem derül ki, pedig aránylag egyszerű lett volna például úgy megoldani, hogy a kéziratokra utaló számokat dőlten szedették volna. Érdemes megemlíteni, hogy a forrásjegyzék 2393 tételt tartalmaz: ennyi könyv, kötet vagy különböző terjedelmű önálló gyűjtés részletes kicédulázása adta a hatalmas cédulakészletet, melyből a szótár összeállt.

Mivel a szótár csak helyhez rögzíthető adatokat tartalmaz, különlegesen fontos a földrajzi nevek jegyzéke. Az a rengeteg változás, ami ebben a vonatkozásban az átfogott hét évtizedben végbement, alaposan megnehezítette a munkaközösség dolgát nemcsak a szomszéd államok területére eső helységek esetében, hanem az itthoni névhasználati eltérések, változatok miatt is. A betűrendes jegyzék több mint hetven oldalon (61—133) mintegy négyezer helység, megye vagy tájegység nevét jelöli meg, ahonnan a szótárban adatok találhatóak. Igen jelentős a mai határainkon kívül eső magyar nyelvjárásokból való nevek aránya is az egészen belül.

Nagy segítség, hogy a helynévjegyzék egyes tételeihez utaló számok is tartoznak, melyeknek alapján a mellékelt térképszelvényeken a helységek pontos elhelyezkedését is megtalálhatjuk. A szótár a térképet nem külön mellékeli — úgy talán könnyebb lenne áttekinteni, de nehezebb megőrizni és megvédeni — hanem a 136. és 137. oldal közé kötött 24 könyvlap méretű szelvény formájában. Külön segítség, hogy bizonyos területeket, ahol a falvak sűrűsége nagyobb, kinagyítva is közelebb hoz, a községnevek jobb olvashatósága érdekében.

A kötetnek — és nyilván az egész, négy kötetesre tervezett szótárnak — az előzőkanyagát a rövidítések és a jelek jegyzéke zárja be (137—41), majd a szócikkek következnek (143—1053).

A szócikkek megszerkesztésére a rendkívül gazdaságos, tömör összeállítás jellemző. Ez még az évkönyvünkben megjelent mutatóvány óta is változott: a címszó és grammatikai szerelés külön sorba szedésének megszüntetésével, a félkövér számokkal elválasztott részek folyamatos szedésével, az összetételek és szócikkvégi utalások új sorba szedésének megszüntetésével, stb. Mindezek azonban nem mennek az áttekinthetőség rovására, mert a félkövér, sötétebb számok és betűk kellőképpen elkülönítik a szócikkek ezeket a részeit egymástól. Talán csak a jelentések és jelentésárnyalatok megfogalmazását lehetett volna kissé kiemeltebben közölni: ahol sok az adat, néha nehezen bukkanunk rá. Ha nem is követhették a szerkesztők a TESz. jól bevált jelentéskiemelő módszerét — hiszen a szócikkek felépítése, természete más tagolást kívánt — érdemes lett volna valamilyen nyomdatechnikai módszerrel kiugratni a magyarázatokat. Szerintünk használhatták volna ugyanazt a jelet is, amellyel az értelmezett szókapcsolatokat kiemelik. Ez azért is hasznos lenne, mert a szótár helykímélés céljából az alaki tájszók esetében nem ad jelentést, viszont a nem szakember szótárhasználó így esetleg akkor sem keresi meg az értelmezést, amikor az ott található.

Nincs módunk rá, hogy a szótár gazdagságát részletesen méltassuk. Meggyőződésünk, hogy belőle nemcsak leíró, hanem történeti lexikológiánk is rengeteg hasznos impulzust kaphat. Még a hangzásbeli változatok terén is figyelemre méltó lehet a források eltérő fonetikai feljegyzése: hátha nem a feljegyző gyarlóságát tükrözteti?

Igen nagy lexikológiai haszonnal kecsegtet az a jelentésbeli és morfológiai, főleg szóképzésbeli gazdagság és változatosság, amely a szótárban megmutatkozik. Ma, amikor a normanyelv szóalkotási módszere beszűkült, és szinte csak az egyre hosszabb szóösszetételek és egyre nehezkesebb betűszók jelentik a produktív formákat, szinte felüdülés a népnyelvi szóképzés hihetetlen tarkaságát, sokfunkciós változatosságát látni: bárcsak sikerülne egy részüket a köznyelvben is újra feléleszteni! Hogy egy találmányra kiragadott példát említsünk: a *bazsalyog* ígéről a TESz. kimutatja, hogy alig egy évszázad óta adatolható. Szótárunkban az elsődlegesnek tűnő, leggazdagabban adatolt *bazsalyog* vál-

tozat mellet külön címszóban szerepel a 'zsibbad' jelentésű *bazsalyog* is, ahonnan *vö.*-vel utal a szótár a *zsbolyog* majdani címszóra. (Nem utal — nem is feladata — a *zsborog* szóra, ennek a *bizsereg*-gel való esetleges kapcsolatára, ami ha megbizonyítható, talán még a *bazsalyog*-nak a *mosolyog*-ból való TESz.-beli származtatását is kérdésessé teheti.) Tartalmazza viszont a szótár a *bazsalint*, *bazsalygat*, *bazsalyint*, *bazsalyít*, *bazsalyodik*, *bazsalyódik* utaló címszókat, utalva igekötős előfordulásaikra, a *bazsalygós* melléknévre. Hogy a két *bazsa* főnévnek, a *bazsal*, *bazsalgat* igéknek van-e közük a szócsoporthoz, azt ismét csak a jövő kutatóinak kell felderíteniük.

A gazdagabban adatolt címszók esetében igen szépen kirajzolódik egy-egy tájszó földrajzi elhelyezkedése is. A *bazsalyog* esetében például világossá válik a tiszántúli jelleg: Szeged környékétől Békés, Bihar, Hajdú, Szabolcs, Szatmár megyén keresztül Borsodig terjed a szó előfordulása. A lexikológiai kutatások során nyilván ennek is nagy előnyét látja majd az utókor.

Az Új Magyar Tájszótár méltán csatlakozik a felszabadulás után létrehozott nagy magyar nyelvtudományi vállalkozások: az akadémiai Leíró Nyelvtan, az Értelmező Szótár, a Történeti Etimológiai Szótár és A Magyar Nyelvjárások Atlasza sorozatához. Sokkal többet jelent, mint szétszórt források tájszókincsének halomba gyűjtése. A regionális szótárak és nyelvatlaszok anyagának felvételével rendkívül fontos összegező forrássá is válik a kutatók és érdeklődők számára. A benne található szókészlet mai, gyorsan változó társadalmunkban művelődéstörténeti jelentőségű. Bízást egyetérthetünk a főszerkesztő, B. Lőrinczy Éva előszóbeli megfogalmazásával: „az Új Magyar Tájszótár nem kizárólag mint a nyelvjárási szókincs elemeinek gyűjteménye lesz jelentős a magyar nemzeti műveltség és művelődés szempontjából, hanem egyúttal — az adott időhatárokon belül — népünk paraszti rétegének életkörülményeiről és gondolkodásmódjáról, tárgyi és szellemi világáról is vall majd.”

Türelmetlenül várjuk, hogy e nagyszerű mű további köteteit is minél előbb kezünkbe vehessük.

SEBESTYÉN ÁRPÁD

PENAVIN OLGA: **Szlavóniai (kórógyi) szótár I.** (A—J): 1968, 413 l.; **II.** (K—P): 1975, 391 l.; **III.** (R—Zs): 1978, 285 l. Fórum Könyvkiadó, Újvidék.

Idestova fél évszázada már annak, hogy a debreceni egyetem tudós professzora, a népnyelvkutató intézet megalapítója, intézeti évkönyvünk megindítója, Csúry Bálint A népnyelvi bűvárlat módszere című munkájában ezt írta: „Népnyelvünk rendszeres bűvárlatának megszervezésére ütött a tizenkettedik óra, és félő, hogy ez a tizenkettedik óra hamarosan elmúlik. Toldy Ferenc már 1843-ban arról panaszkodik, hogy a több irányból jövő irodalmi hatásnak

kitett népnyelv napról napra veszít sajátosságaiból, eredeti színeiből. Ez az aggodalom soha jogosultabb nem volt, mint ma. Ma még az öregek ajkán sok olyan szót, fogalmat, jelentést, alakot, szerkezetet megtalálnánk a nép nyelvében, melyet esetleg tíz év múlva már hiába keresnénk... Legtöbb erdélyi és felvidéki nyelvjárásunkról nagyon hiányos tudásunk van, sokról éppen semmi. Mily megbecsülhetetlen forrás lenne nyelvünkre nézve a moldvai csángó nyelvnek vagy a szlavóniai magyarok nyelvének szókincséről egy kimerítő, megközelítőleg teljes szótár. E két nyelvjárás alapos ismerete elszigetelt helyzetüknél fogva különösen kívánatos volna.” (i. m. 20., az én kiemelésem — S.Á.).

Szerencsére a „tizenkettedik óra” máig sem járt le (bár a mutatók napjainkban egyre gyorsabban kattognak), viszont a Csúry-iskola jóvoltából sok értékes nyelvjárási jelenség talált feljegyzőre, csökkentvén a fehér foltok nagyságát. Előre léptünk a legnehezebb feladat, egy-egy nyelvjárás teljes szókincsének felmérése terén is: Csúrynek máig utolérhetetlen Szamosháti Szótára követőkre talált. Megjelent — éppen Csúry közreműködésével — WICHMANN csángó szótára (1936), KISS GÉZA, és KERESZTES KÁLMÁN ormánysági szótára (1952), BÁLINT SÁNDOR szegedi szótára (1957), IMRE SAMU felsőöri tájszótára (1973), NEMES ZOLTÁNNÉ, GÁLFFY MÓZES és MÁRTON GYULA torjai szójegyzéke (1974), és most már kezünkben van a Csúrytól annyira fontosnak tartott szlavóniai szótár befejező, harmadik kötete is.

Nem érdem, de jóleső érzés, hogy évkönyvünk Csúry szellemében igyekezett minél több figyelmet fordítani erre a nyelvjárásra főleg D. BARTHA KATALIN közleményeinek közreadásával (MNyj. I, 34—63; 112—8; 167—80; III, 377—80), illetőleg PENAVIN OLGA kórógyi szójegyzékeinek megjelentetésével (MNyj. XI, 95—102; XIII, 156—60; XIV, 104—8; XV, 132—7). Ezek a közlemények szinte a keletkezésben levő szótár mutatóiként is felfoghatók, és erősítették bennünk azt a hitet, hogy érdemes szótárrá formálni a rendkívül értékes szókincsét.

Penavin Olga, az újvidéki egyetem magyar nyelvi tanszékének professzora — mint a szótár előszavából kiderül — már első kórógyi kiszállása alkalmából, 1948-ban felismerte a nyelvjárás szókincsének értékeit, és elkezdte a nyelvi, néprajzi adatok tudatos gyűjtését, folytatva mintegy másfél évtizedig, a viszonylagos teljesség eléréséig.

A feldolgozás középpontja Kórógy község, de a gyűjtés kiterjed Eszék környéke további három magyar településének: Szentlászló, Haraszti és Rétfalu nyelvének jelenségeire is. A négy falu összetartozó nyelvjárássziget: a baranyai magyarsággal való kapcsolatuk úgy szűnt meg, hogy közéjük nem magyar ajkú lakosság telepedett a történelem folyamán. Az elkülönülés következtében sajátosan fejlődik a nyelvjárásszigetek nyelve: számos archaikus formát megőriz vagy csak rá jellemző módon fejleszt tovább; csak ott található újításokat hoz létre; a társadalmi fejlődés bizonyos elemeit a környező állam-

alkotó nép nyelvéből veszi át a kereskedelem, a közigazgatás, a munkahelyek, a katonaság, a közélet stb. csatornáin, az egyre általánosabb kétnyelvűség révén. Ezek a sajátságok fokozottan érdekessé teszik a nyelvsziget tanulmányozását, mert nemcsak nyelvjárási, hanem nyelvtörténeti és általános nyelvészeti, interlingvisztikai kutatásokat is lehetővé tesznek, a társadalmi, szociológiai, néprajzi jelenségekről nem is beszélve.

A négy község közül Kórógy (helyi hivatalos nevén: Korog) a legrégebb és legkevésbé megbolygatott társadalmú: ezért választotta a szerző elsősorban ezt kutatóhelyének. Szentlászló (Laslovo) nyelvére hatással van a rajta átmenő vasút. Haraszi (Harastin) is eléggé félreeső, így jó kontrollpont lehet kétséges nyelvi adatok esetén, „Rétfalu (Retfala) viszont a városiasodás minden jelét magán viseli életformában, a nyelv lassú elhagyásában, nem is csoda, hiszen Rétfalu Eszék elővárosa lett” — olvashatjuk a szótár előszavában (I, 6.).

Az összesen is csak mintegy négyezer magyar lakosú négy község lakosságának eredeti foglalkozása a földművelés és állattenyésztés volt. „A feldolgozott szóanyag egyetlen társadalmi réteg, a földművesek, a szövetkezeti és magántermelő földművesek nyelvéből való, zömmel a kórógyiakéból... A szótár alaprétege a mindennapi élet szókincse és kifejezőkészlete, szólásai, a földművelés, állattenyésztés, a paraszti önellátással kapcsolatos foglalkozások, a halászat, szövés, fonás, primitív építkezés, gyógyászat, természetrajzi ismeretek, földrajzi nevek és a gyermeknyelv szókészlete. Szerepelnek még csúfnevek és családnevek is. Új elemek, a horvát nyelvből átvett kölcsönszavak is megtalálhatók a szótárban, nemcsak a régi átvételek, melyek már jövevényszóknak számítanak, hanem az 1944 óta átvettek is” (I, 6.).

A teljességre törekvő adatgyűjtéshez a lakosság minden generációjából válogatta a szerző a hiteles helyi kiejtésű adatközlőket. Eljárásmódjai közt szerepelt a passzív megfigyelés, magnetofonos felvétel és kérdőfüzetes munka, összehasonlítva saját szóanyagát a SzegSz. és az OrmSz. címszávaival. Az esetleges bizonytalanságokat ellenőrző kiszállások folyamán tisztázta a szerző, hogy a szótárban minél hitelesebb formák szerepeljenek.

A sok adatközlővel való munka lehetővé tette, hogy az egyes szavak, kifejezések, frazeológiai egységek szociális érvényességét is jelezze a szótár: a csak idősek vagy csak fiatalok nyelvéhez kötődést stb. a címszók mellett jelzi. A címszót köznyelvi átirásban találjuk, ez szükséges az utalások miatt is. A nyelvjárási alakokra, amelyek eltérő betűrendi besorolásúak, a megfelelő helyen hivatkozik.

A fonetikai írásmód, amelyet a szótár használ, technikai okokból „kissé sematizált”, „nem túlzottan finom” — írja a szerző (I, 9). Ezt lexikális célú munkánál el kell fogadnunk. A pontosabb hangzás jellemzésére és a nyelvjárás egyéb jelenségeire külön kitér (I, 11—7).

Nagy előnye még a szótárnak, hogy gazdagon bánik a példamondatokkal: ahol csak teheti, szövegösszefüggésben mutatja be a nyelvjárási szó jelen-

tését. Ezzel azt is eléri, hogy a szótár nem szótári funkciót is betöltsön: számos grammatikai jelenség bukkan elő és válik vizsgálhatóvá a nyelvjárási szövegösszefüggésekben. Hasonlóan példamutató az a körültekintés, ahogyan a nyelvi anyaghoz kapcsolódó néprajzi vonatkozásokat kifejti, akár tárgyi, akár szellemi néprajzi vonatkozásúak legyenek. Bőven idézi a kötött nyelvi jelenségeket, a szólásokat, közmondásokat, szójárásokat is.

Próbáljuk érzékeltetni az elmondottakat, szemléltetni a szótár értékeit néhány példával, korlátozva a válogatást az *n*-nel kezdődő címszókra! Íme néhány szép archaikus ízű nyelvjárási szó: *nágyányiká*, *nágyápiká*, *nágyászónap* (=nagyboldogasszony napja), *nágy bé* (=mélyen be), *nágybíró*^u (=sokat elbíró), *nágyéhetű* (=nagy étvágyú), *nágy fën* (=magasan), *nágygázdá* (=módos g.), *nátyhámársáog* (rövid idő), *nátykábaot*, *nátykánko*^u (=téli kabát), *nátykápu*, *nágy lë* (=igen mélyen lent), *nágyopcsá* (=nagyobbacska), *nágyopcsáob*, *nátypád* (=a ház padlása), *nátysokáora*, *nátyszobá* (=első szoba), *náttorku* (=iszákos), *nágyurám* (=a férj legidősebb férfitestvére), *nánó* (=1. öregasszony, 2. a fém pénz nem számos fele), *nánóbab* (=babfajta), *nánócsá*, *nánóká* (=öregasszony), *nánószivá* (=szilvafajta), *nápá* (=anyós), *nápcsá* (=napocska — régiek), *nápestig*, *nápfënköte*, *nápkélet*, *nápkelte*, *náplëmënte*, *nápnnyugát* (=naplemente), *náponán* (=nappal, míg világos van), *nápszáqmol*, *nápszáqmos*, *napvëlláog* (=napfény), *náqspáogol* (=nadrágol, ver), *náqsznágy*, *náqsznátykëndö*^u, *náqsznéip*, *né* (=ni!), *né bötü* (=n betű), *né'gynyistözs zsáqk*, *nehé'z ájku* (=dadogó, nehezen érthető beszédű), *nehé'sz fënfogáqsu* (=buta, lassú eszű), *nehé'z nyávájá* (=epilepszia), *nehé'ssëig* (=nyavalyatörés), *nëhon*, *në hucsikáqm*, *në, në!* (=csikó hívó), *neká pucá* (=egy fajta labdajáték neve), *nekidüleszkedik* (=nekitámaszkodik), *nekifog*, *nekijön* (=elér, utolér), *neki-sikul* (=beborul), *nekiszokik* (=megszokik), *nekizoborkodik* (=nekiugrik — a kutya), *nekün*, *nekü*, *nekül* (=nélkül), *nëmtúdomba* (=titokban), *nemzët* (=nemzetség, család), *nemzëcsëigös nyávájá* (=öröklődő családi betegség), *nincsensëig* (=nélkülözés, szegénység) stb.

Egy-egy szó jelentésárnyalatainak száma igen gazdag: a *nagy* melléknév 12 számozott jelentést és féltucat kötött frázist mutat, a *nap* főnév 7 jelentéssel és ugyanannyi értelmezett szókapcsolattal, meg négy értelmezett közmondással szerepel, a szócikk végén 17 más szóra, kifejezésre utal. A *neki* igeikötő 25 igével szerepel.

A néprajzi megjegyzések gazdagságára megemlítem, hogy ebben a részben (az *n*- kezdetű szók csoportjában, II, 277—93) a következő esetekben van 10 sornál terjedelmesebb néprajzi utalás, magyarázat: *nád* (10 sor), *nadrág* (18), *nagycsalád* (24), *nagypéntek* (16), *napraforgó* (15), *násznagy* (41 sor, népnyelvi átírásban), *névnep este* (34).

Akad néhány feltűnő hangtani jelenség a fentebb felsorolt kifejezésekben is: *ányiká*, *ápiká*, *bé*, *nápfënköte*, *nyist* stb., ehhez kapcsolhatjuk a *néz* igető

nyíz változatait: *nyízölö^üdik*, *nyízö^ü*, vagy a *v* megmaradását a *nő* ige jelen idejében: „*nö^üv a szöm*” stb.

Természetesen új lexikális elem is bőven található a szótárnak ebben a részében: egy részük bizonyonnyal a horvátból magyarázható: *nábija^ocs* (= fakalapács), *nácselnik* (= tisztviselő), *nácáger* (= nagy cáger = az óra nagymutatója), *nájlon* (= 1. műanyagból készült, 2. a szokásosnál finomabb, pl. *nájlon bor*), *náznák* (= ügyetlen, buta), *nö^üjiszeszéj* (= habos sütemény kelt tésztából), *nul^osliszt*, *numera* (= 1. szám, 2. házszám) stb.

Természetes, hogy ilyen nagy anyaghalmaz rendezésébe egy-egy hiba is becsúszik. Ebben a részben például külön címszóként szerepel a *nájlon* melléknév két jelentéssel, és van egy *nylon* címszó is *nájlon* ejtésmóddal, két főnévi és három melléknévi jelentéssel. Más: a *nevibe* szóalakot szófajlag határozószónak jelöli, de jelentésüül a „helyett, gyanánt” névutókat adja meg. (Ugyanebben a kötetben a *kívül* szót sem névutóként, hanem határozószóként és főnévként értelmezi, noha az első kötet nyelvjárási jellemzésében külön kitér rá, hogy „a *kívül* névutó ragtalan névszóhoz kapcsolódik: *haosz kívül*” I, 16). Ezek és hasonló apró következetlenségek semmivel sem csorbítják a szótár érdemeit.

Összegezve: bizvást elmondhatjuk, hogy PENAVIN OLGA Szlavóniai (kórógyi) szótára óriási nyeresége a magyar nyelvjáráskutatásnak, és méltán sorakozik fel legjobb, teljes regionális gyűjteményeink, CSÚRY BÁLINT Szamosháti Szótára és BÁLINT SÁNDOR Szegedi Szótára mellé. A szerző mellett őszinte hálával tartozunk az illetékes jugoszláviai szerveknek: A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetének, a Forum Lap- és Könyvkiadói Vállalatnak, valamint a Vajdaság SZAT Tudományügyi Önigazgatási Érdekközösségének is, hogy anyagi támogatásukkal segítettek a mű megjelenésében.

SEBESTYÉN ÁRPÁD

B. LŐRINCZY ÉVA: A magyar mássalhangzó-kapcsolódások rendszere és törvényszerűségei. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 492 l.) Nyelvészet Tanulmányok 19. sz.

Nyelvünk hangrendszerének ilyen vagy olyan szempontú vizsgálata sohasem tartozott az elhanyagolt területek közé, amióta modern nyelvtudományról egyáltalában beszélhetünk. Előbukkantak idetartozó kérdések akár a beszédfiziológiai kutatások keretében szinte Kempelen Farkas, a „korán jött forradalmár” óta, akár a történeti-összehasonlító nyelvészet keretében a kezdetektől napjainkig, akár a helyesírás normalizálása kapcsán a magyar tudós társaság létrejöttétől fogva, akár a nyelvjárások jelenségeinek számbavétele során folyamatosan, amióta erre is figyel nyelvtudományunk.

A hangok jól megszámlálható és viszonylag könnyen elkülöníthető voltából következőleg a matematikai, statisztikai módszerek is korán megfigyelhetők a hangtani vizsgálatokban akár más nyelvekhez mérő szándékkal, akár a rendszer tagjai közti arányok felmutatása céljával. Beszédhangjainknak egymással való kapcsolódási típusait az utóbbi évtizedekben több kitűnő tanulmány tárgyalta, mint például a TARNÓCZY TAMÁSÉ (A magyar hangzókapcsolatok eloszlása Ady költői nyelve alapján. NyK. LIII, 107—52), VÉRTES EDITÉ (Adalékok a magyar nyelv hangtani szerkezetéhez. NyK. LIV, 96—141, LV, 138—80, LVI, 215—66), ELEKFI LÁSZLÓÉ (Beszédhangjaink kapcsolódása. Nyr. XCII, 379—89) stb., nem beszélve a matematikai módszerek, számítógépes eljárások és egyéb megközelítések egyre jobban előtérbe kerülő tendenciájáról, máris megmutatkozó eredményeiről.

B. LŐRINCZY ÉVA kötete mégis egészen más, mint bármelyik korábbi tanulmány ezen a téren. Már a kötet címének megfogalmazása is kifejezésre juttatja, hogy itt nem egyszerűen szinkron összefüggések minél nagyobb halmazának statisztikai felméréséről lesz szó egy statikus állapot leírása céljából. A címbeli „törvényszerűségei” kifejezés azt sugallja, hogy a szerző dinamikus jelenségeket vesz célba, kíván megragadni. Az első oldalakról az is mindjárt kiderül, hogy ez a dinamikus megközelítés nem a nyelv történeti változásaira értendő, hanem a beszélt normanyelv és a nyelvjárások viszonyában megfigyelhető eltérések, szembenállások, egymástól különböző kiejtési realizációk között feszül.

Tudományos—módszertani szempontból igen tanulságos már a szerzői bevezetés elején „A témaválasztás története” című néhány oldal is. Megtudjuk belőle, hogy a szerző az Új Magyar Tájszótár főszerkesztőjeként először a tájszók címszók alá sorolásakor találkozott a mássalhangzó-megfelelések gyakorlati problémájával, s e gyakorlati munka során bontakoztak ki előtte az összefüggések, amelyekhez azután több mint harmincezer példát gyűjtött össze munkatársaival. E hatalmas nyelvi anyag lett művének vizsgálati korpusza. (Nem első eset, hogy egy tudományos intézet kollektív nagy munkálata ötletet, indítékot, vizsgálati anyagot kínál a munkatársaknak egyéni tudományos tevékenységükhöz. Számos ilyenre volt már példa az MTA Nyelvtudományi Intézetében is, ahol sok kitűnő, tudományos fokozatra alkalmas munka született meg így. Nélkülük sokkal szegényebb lenne a magyar nyelvtudomány. Egy egyetemi, főiskolai oktató legfeljebb azt sajnálhatja, hogy öt-hatféle tantárgy disciplináival versenyt futva, nevelési, közéleti feladatok hullámai között esetleg évtizedekkel később jut el a tudományos teljesítmények azonos fokára.)

B. Lőrinczy Éva mintaszerűen vázolja fel a témakör elvi és módszertani kérdéseit is. Meggyőzően bizonyítja be, hogy bár a tájszótári cédulák 1890 és 1960 közötti gyűjtésekből származnak, a feldolgozás alapvetően szinkron jellegű lehet, nem zárva ki persze az adatok diakrón tanulságainak levonását sem. Nem kis nehézséget okoztak a különböző korú feljegyzések fonetikai

pontosság szerinti eltérései: hiszen olykor semmilyen hangjelölés sem szerepelt a forrásokban. Ilyenkor a szerző arra kényszerült, hogy a nyilvánvaló fonetikai képtelenségeket, például a jelöletlenül maradt zöngésség szerinti hasonulásokat átértékelje: a szócédulák *bf*, *dsz* típusú jelöléseit *pf*, *tsz* hangzásúaknak tekintse stb. Az ilyen átírásokat azonban minden esetben külön jelzi.

Még nagyobb nehézséget okozott az adatok származásának nagy földrajzi szóródása: a tájszótári gyűjtések több ezer helyséből halmoztak fel több-kevesebb nyelvjárási adalékot. A szinkron normanyelvi ejtésmóddal szemben tehát nem egy-két jól körülhatárolható nyelvjárás sajátosságai foglalnak helyet, hanem szeszélyes eloszlású, gyakran véletlenszerűen előbukkanó, olykor egyetlen adatban manifesztálódó mássalhangzókapcsolatok. Hajlamosak lennénk azt gondolni: könnyebb lett volna kézbe venni néhány nagy regionális szótárunkat, és azok anyagát szembesíteni a köznyelvével, hiszen a szamosháti, az ormánysági, a szlavóniai és a szegedi szótár megbízhatósága nyilvánvalóan nagyobb. Csakhogy: egy szótár anyagának a köznyelvihez mérése bizonyára a lehetséges szembenállásoknak csak egy részét szolgáltatta volna, a négyhez való egyidejű mérésakor meg valószínűleg ritkán lett volna teljes sor: ugyanarra a hangkapcsolatra ugyanazon morfémákból álló példatár. Az ÚMTsz. teljes példatára a jelenséglista teljességét bizonyára igen nagy mértékben növelte. Így a kötet forgatóinak, a tárgyalt jelenségek további kutatóinak a figyelmét felhívhatják a kis számban, szeszélyes megoszlásban előforduló adatok is arra, milyen kapcsolattípusok léteznek, melyekre kereshetünk további példákat. Megnyugtató, hogy számos jelenség vizsgálatakor a példatár arra is módot ad a szerzőnek, hogy egy-egy hangkapcsolódási típust területileg is el tudjon helyezni a nyelvjárások földrajzában.

Mely konkrét jelenségekre terjed ki a szerző vizsgálata, mit vállal és mit hárít el? Ha meggondoljuk, hogy köznyelvünkben 25 mássalhangzó van, akkor világos, hogy a két mássalhangzó kapcsolatára elvileg 625 eset lehetséges. Ha a három mássalhangzós találkozásokat is tekintjük, ez a szám 15 625-re nő, ha a négy egymás mellé kerülő mássalhangzóra is kiterjeszkednénk, a lehetőségek száma 390 625. Ekkora esetszámmal, az ezeket reprezentáló morfémák elemzésével véges határú értekezés nem foglalkozhatik. Szerencsére a nyelv sohasem használja ki az összes lehetőséget: tudjuk, hogy szó elején még a kétmássalhangzós kapcsolat is ritka, nemhogy a három vagy négy elemű.

B. Lőrinczy Éva azokat a mássalhangzó-kapcsolatokat vizsgálja, ahol a köznyelvi és a nyelvjárási realizáció közt számszerű eltérés van: egyik vagy másik nyelvváltozat eggyel vagy kettővel több vagy kevesebb mássalhangzót tartalmaz. Így két nagy részhalmoz alakul ki: A) a köznyelvhez képest a nyelvjárási realizációban egy vagy két mássalhangzóval több mutatkozik, például az ilyenekben: 1. *bogáncs: bogdáncs*; 2. *csámpás: csámplás*; 3. *flastrom: flajstrom*; 4. *sifli: siflint*; 5. *rédli: rájndli*; illetőleg: B) a köznyelvihez képest a nyelvjárási realizációban egy vagy két mássalhangzóval kevesebb található:

1. *pitvar: pitar*; 2. *krumpli: krumpi*; 3. *ájnslág: ánslág*; 4. *azért: azé*; 5. *krumpli: krupi*; 6. *ájnslág: áslóg*. Világosan kell látnunk, hogy a jelenségek körének ez a megvonása nem azonos a mássalhangzó-torlódások fogalmával, bár átfedésben van vele: nem tartalmazza a magánhangzóval kombinálódó eseteket, mint a *bl: bol (zabla: zabola)* vagy *rep: rp „cserepes: cserpes”* stb. Ugyanakkor előkerülnek olyan nem torlódásos jelenségek következményei, amelyek a mássalhangzós realizáció fenti eseteit idézhetik elő, mint például a szótagzáró *l, r, j* kiesése: *gyúlt: gyút; gyújt: gyút; borda: bóda* stb. szembenállásai.

A kötet 30—42. lapjain a köznyelvi oldalt szem előtt tartó szoros betűrendben felsorolva találjuk mindazokat a szembenállásokat, amelyeket a szerző tárgyal. A könnyebb appercepció kedvéért egy-egy példa is szemlélteti a jelenséget (pl. *b: br — bekecs: brekecs*), és félkövérrel szedett, jól kiugró arab szám mutatja, hogy a következetesen alkalmazott, az egész kötetben végig húzódó hasonló fejezetszámozás szerint hol kereshetjük a jelzett szembenállás részletes taglalását. A tárgyalás sorrendjét ugyanis — érthető módon — már nem a mechanikus ábécérend, hanem a hangtípusok szokott rendje szabja meg: zárhangok (ide kapcsolva a *ty, gy* is), orrhangok, pergő, réshangok, laterális és affrikáták. A felsorolt 804-féle szembenállás kategóriáinak, csoportjainak és alcsoportjainak felosztásakor (43—6) azt is megtudjuk, hogy közülük 300 esetben a köznyelvi változatban van kevesebb és a nyelvjárásban több mássalhangzó, a többi 504 esetben viszont a köznyelv mutat több és a nyelvjárás morféma kevesebb mássalhangzót. Ez már önmagában is értékes tanulság mind a köznyelvre, mind a nyelvjárásokra nézve (bár a szerző többször hangsúlyozza, hogy munkája nem dialektológiai célú, noha nyelvjárás fogantatású és kiindulású).

A szembenállások típusainak, altípusainak és eseteinek taglalása szigorú rendszerességre és következetességre kényszeríti a szerzőt, és első pillanatra talán mehökkenti az ilyen decimális rendezéshez nem szokott olvasót. Néhány oldal áttekintése után azonban a nehézségek feloldódnak, és meggyőződünk róla, hogy csak így lehet a rengeteg tudnivalót ésszerűen kezelni.

A köznyelvi—nyelvjárás szembenállások első típusa például azokat az altípusokat tárgyalja, amelyekben köznyelvi zárhanghoz a nyelvjárásokban (1) egy másik zárhang társul: *p|pty* (pl. *kapica|kaptýica*); *g|gd* (*bogáncs|bogdáncs*); illetőleg (2) egy pergőhang: *p|pr* (*puccos|pruccos*) stb., *b|br* (*bekecs|brekecs*) stb., *t|tr* (*tambura|trambura*) stb., *d|dr* (*eldíbol|eldríbol*); *k|kr* (*kámpa|krampa*); majd (3) egy nyelvjárás részhang: — a példákat hely híján mellőzve — *p|pj; t|tv, t|th; d|dv; k|kj, k|kly, k|kh; g|gs* (kiejtésben: *g|ks*); végül (4) egy nyelvjárásbeli laterális: *p|pl; b|bl; d|dl; k|kl; g|gl*. Minden szembenállásnál megtudjuk, hogy hány tőmorfémában szerepel a jelenség, és milyen helyzetben (a szó eleji, belseji vagy toldalékhatáron való előfordulást decimális alszámozás jelzi). Külön értékelés van minden altípusnál

a hangkörnyezet esetleges eltéréseiről és az adatok földrajzi lelőhelyeinek szóródásáról. A négy altípus tanulságait külön összegező fejezet vonja le. Ebből megtudhatjuk például, hogy a négy altípus szembenállásai összesen 53 tömorfémában fordulnak elő. Nyelvjárási többlet-mássalhangzóként leggyakrabban a pergő *r* (25) és a laterális *l* (10), meg a réshang *h* (8) fordul elő. Pozíciójukat tekintve a többlethang 26 esetben szó kezdetén, 27 esetben szó belsejében lép fel. Földrajzi megoszlás tekintetében csak a *pr*, *br*, *tr* mutat koncentrációt az északi palóc nyelvjárásterületen: 25 tömorféma közül, amelyekben ezek feltűnnek, 10 innen való.

A fentiekkel talán sikerült érzékeltetni, hogy a sokszínű nyelvi anyagból hogyan bontja ki a szerző a jelenség típusait, egyedi morféma-hordozóit, kommentálva annak minden lehetséges viselkedését. A négy tárgyalt altípust tekintve az is érthetőnek látszik, hogy zárhang után ritkán jelentkezik másik zárhang többletként: ezek egymás mellett ejtése hangfiziológiailag nehéz. Itt a nyelv az elvileg lehetséges variációknak csak töredékét használja ki. Gazdagabb a zárhang utáni *r* változatossága: itt szinte csak a *g/gr* szembenállás hiányzik a sorból (a hirtelen felötlő *gereblye/grábla*, *garáedics/gráedics* és társaik a magánhangzóval kombinálódó típust képviselik és így kimaradnak a szerző vizsgálatából). A zárhang melletti réshangot mutató kapcsolatok egyik-másik példája iránt némi kétség ébred bennünk: vajon valóban ejtett formákat jegyeztek-e fel a gyűjtők vagy egyedi, egyszerű jelenségeket (*t/th*: *katolikus/kathólikus*; *k/kh*: *kolbelaub/kholbeláb*, *kugli/khégli*, stb., a *vakoncok/vakhoncok* félekben meg talán a *honcsok* tájszó képzete keveredett a szóalakokba népetimológián — ami persze nem rekeszti ki ennek a jelenségnek az ide tartozását).

Kétségtelen, hogy B. Lőrinczy Éva műve nem könnyű olvasmány. A belemerülő olvasó azonban rengeteg mélyreható megfigyelésre talál benne s korántsem a szűken értelmezett hangkapcsolatokról csupán. A *v/dv* szembenállás *éve/edve*, *vive/vidve* típusú adatainál kitér az *sz-szel* bővülő *v-tövű* igék viselkedésére (80. l.); az *m/ng*, *ny/ng* (*karám/karáng*, *páfrány/páfráng*) példánál a nyelvjárási hangkapcsolat bezáró, nyomatékösítő funkciójára mutat rá a hasonló típusokéval együtt (104. l.); a *tg/g* (*száritgat/szárígat*) típusnál és a hasonlóknál utal a morfonológiai és morfofonetikai indítékok lehetséges keveredésére (214—7) stb. Példaanyagát mindig maradéktalan következetes-séggel végigelemzi, akkor is, ha csak egy-két bizonytalan feljegyzésben előkerülő esetről van szó, akkor is, ha tömeges, tipikus sajtáságról. Hogy mégsem veszünk el a részletekben, azt az egyes kategóriák végén található összefoglalásoknak köszönhetjük (kár, hogy ezeket nem különíti el erősebben a szembenállásokat elemző fejezetektől, de a tartalomjegyzék alapján mégis rájuk bukkanhatunk). Az összefoglalások táblázatai a legkülönbözőbb oldalról világítják meg a szembenállások típusaiban szereplő hangkapcsolatokat, morfémákat, hangtípusokat, pozíciókat és területi szóródásokat, és a részletek után kitűnő madártávlati rálátást adnak a vizsgált jelenségre.

A kötet végén betűrendes morfématár található, amely a köznyelvi formából utal arra a helyre, ahol a benne szereplő hangkapcsolat tárgyalása olvasható (453—68). Külön fejezet összegezi a kutatás eredményeit (469—78). Végül az adatközlésben alkalmazott decimálszámok feloldása, bibliográfia, rövidítésjegyzék és angol nyelvű összefoglalás zárja a kötetet.

B. Lőrinczy Éva munkája rendkívül bonyolult, nehéz feladatra vállalkozott. Hihetetlenül heterogén adattárának óriási korpuszát a teljes aprólékoságtól a legnagyobb áttekintésig elemezte, sohasem zárkózva be szorosan vett tárgykörébe. Kötete minden további magyar hangtani kutatásnak kézikönyvévé kell hogy váljék, hiszen gazdag adattárából és meglátásaiból egyaránt meríthet a fonológus, a dialektológus, a nyelvtörténész, a nyelvművelő: mindenki, aki a hangzó magyar nyelv jelenségeinek itt érintett köreivel kapcsolatba kerül.

SEBESTYÉN ÁRPÁD

B. GERGELY PIROSKA: A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere.
Kriterion K. Bukarest, 1977. 262 l.

B. Gergely Piroska könyvével megszületett egy tájegység teljes ragadvány-név-anyagát feldolgozó monográfia. ÖRDÖG FERENC és HAJDÚ MIHÁLY munkájához (Személynévizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1973, ill. Magyar becézőnevek. Budapest, 1974) a harmadik nagy-jelentőségű egyéni vállalkozás zárkózott fel a magyar személynevek tana körében. Ezekhez hasonló feldolgozást csak mélységes tárgy- és úgyszeretet s nagy-szerű hozzáértés eredményezhet.

Sommás véleményemet B. Gergely Piroska könyvéről ezzel már előre is bocsátottam. Most pedig az ismertetések általános szokásától eltérően, hogy ne a könyv értékeihez mérten eltörpülő hiányoknak a felsorolása zárja írásomat, s hagyjon menthetetlenül utolsó nyomot az ismertetés olvasójában s netalán a szerzőben is, gondolataimat két, hiányzónak érzett momentum előszám-lálásával kezdem, ill. néhány gondolatot ezek köré csoportosítok. Mivel a hiányok többnyire bizonyára nem is a szerző rovására írandók, ez nem fogja kedvét szegni (ettől őriztessék meg a névtudomány), hogy tovább is hasonló eredményességgel munkálkodjon ezen a sok széppel és újjal kecsegtető területen.

B. Gergely Piroska Kalotaszeg 34 településének, s „minden település összes személynévfajtáit” (12. l.) összegyűjtötte. Ez a munka 1960—65 között zajlott, s 18 670 személy 75—80 ezer személynévi adatát eredményezte. A meg-jelent monográfiában a szerző a ragadványnév-anyagot választotta ki tüzetes megvizsgálásra. Ez 4290 ragadványnevet jelent. Sajnos, hogy a könyvhöz *nem kapcsolódik mutató*, és ez megnehezíti a szakemberek számára az összehasonlító kutatás konkrét lépéseinek megtételét. Itt nem a *ragadványnévtípusok*, hanem az *egyes ragadványnevek* összevető vizsgálatára gondolok. Az egyes ragadványnevek a típusok hasonlósága vagy különbözősége mellett a felhasznált nyelvi anyag vonásait is mutatják. Ilyen nagy tömegű adatot, amely csak javára van a feldolgozásnak, mutató nélkül ilyen céllal használni körülményes, majdnem lehetetlen.

Egy teljes személynévi (de legyünk szerényebbek!) vagy ragadványnévi *adattár* a feldolgozás minden értéke mellett is (vagy akár értékelő feldolgozás nélkül is) aranybányája lenne a későbbi kutatásoknak. A feldolgozás területén

szempontok avulhatnak el, szempontok szülehetnek, de egy *adattár* mint kutatási közkinccs szilárd váza lehet minden újabb és újabb feldolgozásnak. A mozdulatlan adattári anyag mindenkor életre kelthető. A szerző is jó hasznát látta annak a korántsem teljes, nem is ilyen igénnyel gyűjtött anyagnak, amelyet JANKÓ JÁNOS Kalotaszeg magyar népe c. monográfiájában talált. Az etnográfiai feldolgozás „melléktermékeként” megjelent gúny- és ragadványnévi anyag is adott fogódzókat — elsősorban történetieket. S ott is a típusok majdnem nyilvánvaló továbbélése mellett milyen bizonyító erejű az egyes ragadványnevek szívós továbbélése! Hát ezért hiányolom a mutatót és az adattárat, s ez biztosan nem a szerző hibája, hanem talán kiadási, terjedelmi problémákkal kapcsolatos. De egy hevenyészett munka nem hozta volna meg az étvágyat a további lakomához. (Az *Adattár* adja pl. Hajdú Mihály egyébként is szép munkájának az idő rostáján *mindig* fennmaradó értékét.) Ha személynevet, ill. ezen belül akár család- vagy utónevet, akár beczőnevet vizsgálunk, a nyelvi alapanyag többnyire adott. A családnevek hosszú történeti folyamat eredményeként s a szigorú adminisztráció következtében megállapodtak, megcsontosodtak, közöttük már csak nem társadalmi méretű változások játszódhatnak le. Az utónevek anyaga LADÓ JÁNOS Utónévkönyv-ével meghatározódott, s csak hosszas utánajárással lehet a listán nem szereplő utónevet választani. Ezzel szemben a ragadványneveket az adományozó közösség ma is *teremti*. Felismeri az általa használt nyelvi anyag egy részének azt a tulajdonságát, hogy névként, identifikáló eszközként is funkcionálhat. A szerző szavait idézve: „A ragadványnév a mai személynevek között a legélőbb, legelevenebb névfajta abban az értelemben, hogy életfolyamatában társadalmi és nyelvi kötöttségek sokkal kevésbé érvényesülnek, mint például a család- vagy keresztnevekében” (65. l.). A szerző a nagy gyűjtést megelőzően próbagyűjtéssel, feldolgozással (l. pl. MNyj. XIV, 3—15) meggyőződött arról, hogy „csupán a családról családra haladó, azaz minden személy nevét külön számba vevő gyűjtési módszer juttathat sokoldalú feldolgozásra alkalmas anyag birtokába” (12. l.). Ezt a gyűjtési módszert következetesen végigvive képet kapott Kalotaszeg ragadványneveinek keletkezéséről, a keletkezés okairól, a névanyag funkcionálásáról és változásáról. Ezek a tények az anyag feldolgozásához mind fontos szempontként szolgáltak.

Most egy olyan — nem hiányérzetemet —, hanem a könyv megismerésekor támadt gondolatomat szeretném megfogalmazni, amely a jelen monográfia keretein túlmutat. Ez a 4290 ragadványnév, amelyet majdnem 19 ezer személy visel, valamint a szerzőnek a ragadványneveket, keletkezési körülményeiket gondosan feltáró gyűjtőmunkája lehetővé tenné egy, a *népi magyarázatokat rendszerbe foglaló* dolgozat készítését. Ilyen feldolgozásból fő szempontként emelkedne ki a névadó közösségnek a névanyaghoz való viszonya. A rendszerbe foglalt népi magyarázatok a szellemi néprajz számára is lehetőségeket rejtenek.

A monográfia vitathatatlan érdemei közé tartoznak a következők:

1. Alapos nyelvi-nyelvjárási s nyelven kívüli (történeti, népiség- és település-történeti, etnográfiai) megfontolások előzték meg a gyűjtőterület *kiválasztását* és *elhatárolását*. Ugyanilyen megfontolások játszottak szerepet Kalotaszeg tájegységnek Alszeg, Felszeg, Kapusmente, Nádásmente altájegységekre tagolásában. A földrajzi továbbtagolás alapos *belső összehasonlításokra* adott a szerzőnek lehetőséget.

2. A ragadványneveket *nagycsaládi, családi, részleges családi és egyéni* ragadványnevekre osztja. Maga ez a tény fogódzókát ad a ragadványnév örökléséhez és *elterjedtségéhez*.

3. A szerző a nevek funkcionálása alapján két csoportot, *megkülönböztető neveket* és *gúnyneveket* különít el. A második csoport biztos jellemzőjének látja a névviselő érzelmi viszonyát a névhez. Ha a megnevezett elfogadja a nevet, akkor az megkülönböztető név, ha nem, akkor gúnynévről van szó. Itt fel tudok tételezni egy magam által gyűjtött (igaz, lényegesen kisebb terjedelmű) anyag alapján olyan csoportot, amelyben a nevek funkciója a megkülönböztetés, de a viselő érzelmi viszonyulása szerint gúnynév. Itt tehát keveredik a névadó közösség és a névviselő egyén szempontja.

4. A szerző az érzelmi viszony kutatása mellett nagy gondot fordított a névélettani szempontok feltárására is. Ez a tény azt jelenti, hogy a szinkron eljárást tágabban értelmezve a *dinamikus szikroniát* alkalmazta, amellyel a névanyag állandóan jelenlevő mozgása, dinamikája is megragadható. Az eleven élet színei sugározzák „az magyar népnek elmíjinek éles voltát az lelésben.”

5. A ragadványnevek gyakoriságát nem „impresszionista” *sok, kevés, több, kevesebb, aránylag sok vagy kevés* jelzőkkel méri. *Bevezeti az átlaggyakoriság fogalmát*. Az átlaggyakoriság a lakosok és a ragadványnevek számának hányadosa, „azt fejezi ki, hogy egy feltételezett egyenlő elosztás esetén valamely települési egységen egy nevet hányan viselnének” (20. l.). Minél jobban megközelíti a hányados értéke az egyet, annál nagyobb az átlaggyakoriság. Ez az eljárás objektív mércéje lett a ragadványnév-gazdagságnak.

6. A szerző *hangsúlyosan* tárgyalja a *ragadványnevek nyelvi* alkatát. Nem hanyagolja el, fontosságuknak megfelelően kezeli a névélettani szempontokat, de *a nevet mint nyelvi alakot*, s korántsem mint üres formát, a legfontosabbnak tartja. A nyelvi alkat tárgyalása a monográfia egyharmadát teszi ki.

A szerző a névanyag értékelését és feldolgozását négy, jól áttekinthető, gondosan szerkesztett táblázatba foglalja funkcionális csoportok, népi, ill. hivatalos szinten élő névkapcsolatok és névadási indíték szerint. A ragadványnevek nyelvi alkatát összefoglaló táblázatokat viszont hiányolom.

A kötet bibliográfiája tanúsítja a szerző tájékozottságát a magyar és az idegennyelvű szakirodalomban. B. Gergely Piroska eredményeit a további magyar személynévi kutatásokban nem lehet majd mellőzni. Szeretnék itt hatásának szép, közvetett bizonyítékára utalni ÖRDÖG FERENC idézett műve

9. lapján: „Amikor (...) kezembe került a Magyar Nyelvjárások XIV., 1968-ban megjelent kötete, és tudomást szereztem belőle Gergely Piroskának az enyémhez hasonló jellegű vállalkozásáról (...), vizsgálati szempontjaimat bizonyos mértékig közelítettem az övéhez abból a célból, hogy így egyidőben két távol eső magyar nyelvterületről (...) lehetőleg minél egysége-sebb feldolgozásnak legyünk majd birtokában, s a két dolgozat összevetéséből esetleg bizonyos településtörténeti következtetéseket lehessen majd levonni.” (Kiemelés tőlem K. Sz. Á.)

Biztos, hogy B. Gergely Piroska monográfiája *nem csak* településtörténeti következtetésekre adott alkalmas anyagot.

K. SZOBOSZLAY ÁGNES

Névtani Értesítő 1. Budapest, 1979. 75 1.

A névtan számos országban mostohagyermek a tudománynak. Magyarországnak egyébként nincs szégyenkeznivalója a névtudományi kutatások terén, hiszen nyelvtudományunk számos kitűnő tudósa kutatásainak jelentős részét szentelte ennek a tudományágnak. Melich János, Pais Dezső, Kniezsa István és az erdélyi Szabó T. Attila európai színvonalra emelték. Tanítványaik és jeles történészek művelik ma is. Nyelvészeti folyóiratainkban és a Magyar Nyelvjárások c. évkönyvünkben számos értékes névtani tanulmány jelent meg már eddig.

Mégsincs a névtudománynak hivatalos központi műhelye, regionális kutatóhelyek sem foglalkoznak csak névtani kérdésekkel. Nincs akadémiai munkabizottsága, sem folyóirata. Ezért is örömmel üdvözölhetjük ezt az időszaki kiadványt, amelynek első füzet a névtan művelőinek áldozatos munkájából Hajdú Mihály és Mező András szerkesztésében megjelent.

A kiadvány elején a szerkesztők köszöntik az olvasót. Megemlékeznek a füzet elődjéről, a Mikešy Sándortól elkészített, sokszorosított, de szét nem küldött Névészeti Értesítőről, és vázolják a kiadvány célját, tájékoztatnak a rovatokról.

A Tudományok, cikkek, adatok rovatban olvashatjuk a következőket: KÁLMÁN BÉLA, Vezetéknevek és történelem (9—13), MEZŐ ANDRÁS, Félégyháza (14—20), HAJDÚ MIHÁLY, Helynevek vándorlása a XV. században (21—26), KASZÁS JÓZSEF, A földrajzi nevek ingadozása (27—32), SOLYMÁR IMRE—SOLYMÁRNÉ E. KATALIN, *Bonyhád* nevének történeti előfordulásai (33—37), FÉNYES ZOLTÁNNÉ, Vájártanulók szólítónevei (38—44). Mindegyik cikk jó adatokat tartalmaz, érdekes, elgondolkoztat, tájékoztat. A szerzők közt vannak a névtani irodalomban jól és kevésbé ismert nevek, különös örömünkre szolgál, hogy egy jugoszláviai magyar kutató is található köztük.

A Szemle (45—60) rovat fontos forrásmunkákat és egy német névtani

folyóiratot ismertet Hajdú Mihály, Juhász Dezső, Juhászné Szabó Erzsébet és Bachát László tollából.

A Figyelő (61—67) érdekes, időszerű apróságokat, helyreigazításokat közöl, a Krónika (69—72) pedig az 1976—77. évek névtani eseményeiről tájékoztat. A kiadványt egy angol nyelvű összefoglaló zárja le.

Őszintén reméljük, hogy a kezdeményezés sikeres lesz. Az első szám biztató, mert érdekes, színvonalas, a folytatáshoz sok sikert kívánunk a szerkesztőknek és munkatársaknak.

KÁLMÁN BÉLA

KISS LAJOS: **Szláv tükörszók és tükörjelentések.** Akadémiai Kiadó. Bpest, 1976. 231. l. NytudÉrt. 92. sz.

A magyar—szláv érintkezésnek, együttélésnek több mint ezer éves múltja van. A kapcsolatok sokrétűek voltak, hatásuk nem kevés nyomot hagyott a magyarság életének számos területén, egyeseken jelentősebb, másokon csekélyebb mértékben. Nyelvünk szókincsében a szláv jövevényszavak csoportja a legnépesebb. Szláv nyelvi hatás főként szókincsünkben tükörszavak, részfordítások és tükörjelentések létrejöttében mutatkozik. A szerző ez utóbbi szócsoportokba tartozó szavakat tárgyalja nagy alaposággal, jó kritikai érzéssel, hatalmas irodalmi anyag felhasználásával, megfontolt, széles skálájú minősítéssel, pótolva így egy nagyon hiányolt, sok szempontból igen hasznos munkát, melynek megírása szerepelt Kniezsa tudományos tervei között is, de váratlanul bekövetkezett halála miatt tervét nem valósíthatta meg.

A könyvet nagy érdeklődéssel veszik a szakemberek kezükbe, mert a téma feldolgozásából teljesebb képet nyerhetnek a szláv nyelveknek a magyarra gyakorolt hatásáról, e hatás fokáról, maradandóságának mértékéről, jelentőségéről szókincsünk gyarapodásában, szavaink jelentéseinek árnyalásában és kevésbé ismert eredményeiről. Ez az értékes munka bizonyára serkentőleg fog hatni a szláv—magyar nyelvi hatások vizsgálatának további kiterjesztésére, például a mai nyelvjárásokra, a régebbi és az újabb nagy szótárak, különösen az ezekből kimaradt, archívumokban őrzött anyagra, a fordításokra stb.

A szerző művének szerkezeti felépítése átgondolt, jól áttekinthető, könnyen visszakereshető benne minden tárgyalt szó és említett szinonimái.

I. A Bevezetésben (3—5. l.) tömör, világos meghatározást ad a szerző a tükörszóról, tükörjelentésről, áttekintést kapunk benne a modern tükörszóvizsgálatok külföldi és hazai jeles képviselőiről, valamint a magyar tudományban eddig végzett ilyen irányú, aránylag szerény, de értékes kutatási eredményekről. Megtudjuk belőle, hogy etimológiai kutatásai keltették föl benne az érdeklődést a tükörszók és tükörjelentések iránt, hogy 1970 óta foglalkozik rendszeresen e témakörrel. Szavaiból kitűnik, hogy nagyon tisztában van e

vizsgálatok nehézségeivel, bonyolultságával, munkai igényességével, a határozott vélemény kialakításának veszélyeivel. Szót ejt módszertani eljárásáról, különböző fogódzók felhasználási lehetőségeiről és előnyeiről (például minél több nyelv megfelelő szavainak a bevonása a vizsgálatokba, a kiterjedt onomasziológiai összevetés fontossága, a román nyelv ekvivalenseinek a vallomása, a független fejlődés lehetőségének számbavétele stb.). Mintegy 170 magyar szót vont be vizsgálataiba, teljességre nem törekedett, nem vállalkozhatott ilyen szerteágazó kutatásokban. Mindaz, amit megtudhatunk a bevezető sorokból, igen fontos a munka tanulmányozása, eredményeinek értékelése szempontjából, és szerfölött hasznos az ilyen problémákkal foglalkozók számára. Ismertetett, kikristályosított módszertani elveihez következetesen ragaszkodott az egész monográfiában. — A Bevezetés után található azok a forrásjelzések (és feloldásuk), amelyek nincsenek meg a TESz. I. kötetének rövidítései (forrásai) között. Tekintélyes szakirodalomra támaszkodott a szerző, természetesen zömmel szláv nyelvűekre.

2. A következő részt (15—218) a szócikkek alkotják betűrendben. Egy-egy szócikkben megtaláljuk a tárgyalt szó időrendi adatait, jelentéseit, sokszor a szinonimáit is, számba veszi a környező és szükség szerint nem egy távolabbi nyelv megfelelőit, hogy következtethessen a szavak keletkezésének szemléleti hátterére, az onomasziológiai rokonságra, használatának területére, esetleges továbbjutására más nyelvekbe, nyelvjárásokba, s hogy megállapíthassa, tükörszó-e vagy tükörjelentésű-e a vizsgált magyar szó, s mely nyelv vagy nyelvek szava volt a minta, vagy játszhatott szerepet akár csak intenzitásnövelő hatásával. A szócikkek jól tagolt, mintaszerűen kidolgozott, tömören megírt, élvezetes kis cikkek.

A bemutatott szavak — a szerző besorolása szerint (l. 220) — 29 fogalomkörbe tartoznak. Jól megfigyelhető, hogy szinte ugyanazokban a fogalomkörökben van több tükörszó és tükörjelentés, amelyekben nagyobb a szláv kölcsönszavak csoportja is. A monográfia szóanyagának 24 százaléka a kereszténységgel és a vallási élettel kapcsolatos, 8,4 százaléka a földművelés, 6,6 százalék a növényvilág, ugyanennyi a mesterségek (foglalkozások) terminológiájába tartozik, 6 százaléka a térszíni formák és földfelszíni részletek, 3,6—3,6 százalék az államélet és a jogrend, a családi élet, valamint a szőlészet és borászat szakszavai. A többi fogalomkörben lényegesen kevesebb tükörszó és tükörjelentés akad.

A szerző kutatásainak eredménye jól bizonyítja, hogy az érintkező nyelvek (és több idegen nyelv) és ezek szakirodalmának jó ismerője, a szófejtésben tapasztalatokkal rendelkező, a szövevényes munkától nem visszahúzódó szakember megbízható, szép eredményeket érhet el a kérdés komplex vizsgálatában. A munkából kiderül, hogy a szláv tükörjelentések száma nem jelentéktelen nyelvünkben. A feldolgozott szavaknak kb. a 74 százaléka tükörszó, kb. 26 százalékanak pedig a másodlagos jelentése tükörjelentés, például:

árnyék 'lombsátor, szín, félszer' (20. 1.), *bak* 'ekelő, ekekaloda' (30. 1.), *botrán-*
kozik (31—2. 1.), *buzgó* (másodlagos jelentései) (35—6. 1.), *dara* 'jégeső, jég-
dara' (39. 1.), *élet* 'gabona' (47—49. 1.), *ember* 'férj' (50. 1.), *ház* 'szoba' (82. 1.),
hegy 'Berg; mons' (84—5. 1.), *kép* 'arc' (112. 1.), *vakarcs* 'utolsó gyermek'
(198. 1.) stb. Nyilvánvaló, hogy huzamosabb együttélés, erős idegen nyelvi
hatás, sokrétű érintkezés eredményezhet nagyobb számban tükörjelentése-
ket. A szerző fáradozásai mindenképpen azt bizonyítják, hogy érdemes na-
gyobb gondot fordítani a tükörjelentések vizsgálatára, hiszen szavaink jelen-
tésárnyalásának, gazdagodásának egyáltalán nem elhanyagolható módja,
forrása.

Nyelvünk szláv eredetű szavainak a vizsgálatok arra is törekszenek a kuta-
tók, hogy a lehetőségek szerint megállapítsák, melyik az átadó szláv nyelv.
Az igyekezet nem jár mindig kielégítő sikerrel. Szerzőnk úgyszintén szem előtt
tartotta ezt a szempontot, noha sokkal összetettebb feladat a tükörjelentés
létrejöttében hatást gyakoroló nyelv kinyomozása, mint a kölcsönszót átadó
nyelv meghatározása. Ha az összehasonlító vizsgálat, az adatok vallomása
alapján a kérdés nem dönthető el egyértelműen, akkor ő is az összefoglaló
szláv nyelv hatás megjelölést használja. Minősítéseit alapul véve a tükörjelen-
téseknek kb. az 51 százaléka alakult szláv hatásra, kb. 14 százalék szerb—
horvát, kb. 13,5 százalék szlovén, kb. 13 százalék szlovák és kb. 6,7 százalék
szlovén hatás eredménye. Viszonylag kevés tükörjelentés keletkezett nyelvünk-
ben orosz, lengyel, cseh hatásra (kp. 3,5 százalék). Meg kell jegyezni, hogy a
szerző — teljesen jogosan és helyesen — a tükörjelentést eredményező hatás
mérlegelésekor erősen tekintettel volt arra, melyik szláv nyelvből és fogalom-
köréből vettünk át több vagy kevesebb jövevényt.

A tárgyalt tükörszavak között természetesen vannak kihalt vagy kiveszőben
levő és nyelvjárási szavak, például: *bordás* 'bordát áruló vándor szlovák',
bővedeste 'szilveszterest, szenteste', *sáfrányos* 'sáfrányt árusító vándorkeres-
kedő', *sanyarúrét* 'nagyhét', *sonkolyos* 'mézviaszt árusító vándorkereskedő',
főmeredek 'fejfelé', *meredeken* 'lefelé'; *borsó* 'bab', *csúszo* 'ekelő', *macskaméz*
'mézga', *nyulica* 'rókagomba', *rezsderelye* 'főtt ételféle', *féléjszaka* 'az éjszaka
fele', *halvány* 'morotva, holt meder', *viselő* 'terhes nő' stb. — A nyelvjárási
szavak jó része az ország peremterületén éltek vagy használatosak, ami érthető,
hiszen az ország e részein erősebbek voltak a nyelvi kapcsolatok és intenzi-
vebbek a hatások.

Nagy erénye a szerzőnek kritikus vizsgálata és álláspontja. A feldolgozott
szavaknak kb. a 49 százalékaról állapítja meg, hogy konkrétan melyik szláv
nyelv szava, mintája hatott a tükörszó létrejöttére. A többenél — nagyon helye-
sen járt el — árnyaltan, óvatosan, fenntartással nyilatkozik a kérdésben:
számításba jöhet, közrejátszhatott, feltehetően, talán, lehetséges, nem kizárt,
esetleg, valószínűleg, lehet, intenzitásnövelő hatás, ha... a szerb-horvát, szlovén,
lengyel, orosz stb. mintára alakulás. Nem egymás szinonimái, legalábbis nem

minden esetben — a fenti meghatározások. Az a kutató teheti ezt meg, aki ismeri a probléma vizsgálatának minden bonyolultságát, és felelőssége teljes tudatában vonja le a végső következtetést. Nem téveszti azt sem szem elől, hogy egy-egy szó vagy jelentés létrejöhet azonos, közös szemlélet, hasonló vagy független fejlődés alapján.

A szláv hatás érvényesülését teljesen kizárja 11 szó esetében, például: *méreg*, *fél* 'kapcsolatban álló személyek egyike', *térdkalács*, *vesztőhely* stb. (l. 220).

Néhány szóról kiderítette, hogy nem tükörszó nyelvünkben, ellenkezőleg, valamelyik szláv nyelv megfelelője alakult magyar mintára, például: a *tessék* szlovák, a *fejedelem* horvát (*poglavnik*) ekvivalense.

Több tükörszavunk (szláv és nem szláv nyelvi hatásra keletkezettek) kialakulását, a korábbi minősítéseket kiegészíti vagy módosítja, például: GREGOR a *szarvasgomba* (163—4. l.) nevet a középkori latin, esetleg a német hatás eredményének tekintette; a szerző szerint nem zárható ki a szláv hatás sem. A *nagyhét* (128—31. l.) létrejöttét MELICH az r. k. szlávok nyelvi hatásával magyarázta. KISS lehetségesnek tartja a keleti szertartású szlávok nyelvi hatását is. VELLADITS szerint a *fehérvasárnap* ünnepnapnév szláv mintára keletkezett; KISS a német hatást sem tartja kizártnak. A *feketevasárnap* (56—7. l.) MELICH véleménye szerint szláv (szlovén vagy szlovák), VELLADITSÉ szerint német minta alapján jött létre. KISS csak abban az esetben tartja elfogadhatónak az utóbbi minősítést, ha bebizonyítható, hogy a szó valóban a Dunántúlon kezdett terjedni, és lehetségesnek tartja a nyugatszlovák nyelvjárás szerepét is kialakulásában. Egyébként úgy látja, hogy több tükörszavunk keletkezésében közrejátszhatott két-három nyelv mintája is, például a *mártás* (123—5. l.), *Megváltó* (125. l.) lehet mind szláv, mind latin szó tükörfordítása; a *zabálócsötörtök* 'farsang utolsó csütörtöke' (217—8. l.) német és szláv hatás eredménye szókincsünkben.

Olykor rámutat arra is, hogy mely nyelvekbe került át egyik-másik magyar (tükör) szó vagy tükörjelentés, mint például a *méreg* 'harag, düh' (126. l.) a keletszlovákba, kárpátokránba és az erdélyi románba, a *sarkantyú* (156—7. l.) a kárpátukránba, a *vég* 'textilfélék mértékegysége, szövetgöngyöleg' a románba, a *konc* 'ívpapír mértékegysége' (207—8. l.) a szerb-horvátba, szerb és horvát nyelvjárásokba, a vendbe és a románba.

Több esetben cáfolja, hogy a magyar név tükörszó, nem fogadja ERDŐDI fejtegetését, hogy az *ország* (139—40. l.), *Üdvöztető* (194. l.), BALASSA IVÁN magyarázatát, hogy a *döntő* 'ekealkatrész, ekekormánylemez' (40. l.), *ekevas* (46. l.), SULÁN véleményét, hogy a *vakszem* tükörszó nyelvünkben. A TESZ.-szel szemben azt vallja, hogy a *fésű* főnév „Valószínűleg a *fő* ~ *fej* főnév *-ső* képzős származéka.”

A monográfiát részletes szómutató (221—8. l.) zárja. Ez igen hasznos, mert

magában foglalja a tárgyalt szavak (szócikkek) számos szinonimáját, nyelvjárási megfelelőjét.

A szerző megalapozott bizonyításai meggyőzőek. Ha merésznek, meglepőnek tűnik is némelyik megállapítása, minősítése, cáfolására nem tudunk több ellenérvet felsorakoztatni, mint amennyi bizonyíték Kiss Lajos rendelkezésére áll. Egy-egy szócikke rövidebb cikk, tanulmány hosszúságú (l. *tizenegy*, *tizenhárom*, *vég*, *virágvasárnap*, *rezsderelye*, *sáfrányos* stb.), valamennyi mintaszerűen épült fel. Tömörség, világos okfejtés, meggyőző erő jellemzi az egész művet. Több tudományág képviselői meríthetnek belőle; alapvető munka, mely segít szókincsünk gyarapodásának, a nyelvi kölcsönhatások eredményeinek, értékeinek mélyebb megismerésében.

KOVÁCS ISTVÁN

